

Göktürk Yazıtları

Göktürk Yazıtları; Türklerin bilinen ilk yazılı belgeleridir. Orkun ırmağı yanında bulunduğu için Orkun Yazıtları adı ile de anılır. Yıllarda Danimarkalı dil bilimci Vilhelm Ludvig Peter Tomsen tarafından, Rus Türklük bilimcisi Vasili Vasilyeviç Radlof'un yardımıyla çözümlenmiş ve aynı yılın 15 Aralık günü "Danimarka Kağanlık Bilimler Akademisi'nde" bilim acununa ayrılmıştır. ÖZELLİKLER - Arapça gibi sağdan sola yazılır. - Latın tamgalarında olduğu gibi büyük, küçük tamga ayırımı yoktur. - boyluk konmaz; ayırmak için " " imi kullanılır. Aynı oğurda tümce sonlarına da " " imi konur. - Türkçede "F, Đ, H, J, V" sesleri olmadığından, bunların simgeleyen tamgalar da yoktur. - Tamgalar kalın-ince olmak üzere nitelenmektedir. TAMGALAR

Sesli Tamgalar Orkun Yazıtlarında 4 ünlü tamga vardır. Hem ince hem de kalın olarak kullanıldıklarından bir tamga iki ses verir, dolayısıyla 8 ünlüye karşılık gelirler. Tamga Okunuđu Tamga Okunuđu a A - E ý I - Ý o O - U ö Ö - Ü a : Sözcük başında uza ilk seslemde sessiz tamgadan sonra yazılmaz. Sözcük başında üçüncü sözcüklerinde yer almaz. Sözcük sonunda kullanılır. i : Sözcük başında yazılır. Ancak ikinci, üçüncü seslemlerde kullanılmaz. Seslemde Q uza c tamgalarından önce yazılmaz. Ýç seslemlerde de bu tamgalardan önce yazılmaz. Sözcük sonunda kullanılır. Ýlk seslemde "o, u, ö, ü" varsa ikinci ve sonraki seslemlerde yazılır. o : Sözcük başında kullanılabılır. Ancak q tamgasından önce kullanılmaz. "Ko-Ku" sesi verilmesi istenirse q tamgasının sonuna eklenir. Ýlk seslemde "o, u" varsa ikinci ve sonraki seslemlerde "o, u" yazmaya gerek yoktur. Ama ilk seslemde ayrı bir sesli varsa iç seslemlerde o, u yazmaya gerek vardır. "u" tamgası olarak sözcük sonuna yazılabılır. ü : Sözcük başında kullanılabılır. Ancak X tamgasından önce kullanılmaz. "Kö-Kü" sesi verilmesi istenirse X tamgasının sonuna eklenir. Ýlk seslemde "ö, ü" varsa ikinci ve sonraki seslemlerde "ö, ü" yazmaya gerek yoktur. Ama ilk seslemde ayrı bir sesli varsa iç seslemlerde "ö, ü" yazmaya gerek vardır. "ü" tamgası olarak sözcük sonuna yazılabılır. Sessiz Tamgalar Kalın uza ince olmak üzere 20 tikedir.

B	ab	b	eb	D	ad	d	ed	G	ag	g	eg	K	ak	k
ek	L	al	l	el	N	an	n	en	R	ar	r	er	S	as
s	es	T	at	t	et	Y	ay	y	ey	B	Kalın ünlü sözcüklerde kullanılır.			

"ab" sesini verir. Sözcük başında "ab" uza "ba" diye okunur. aBB (baba) - þRB (barþ) - aB (aba) *** b : Ýnce ünlü sözcüklerde kullanılır. "eb" sesini verir. Sözcük başında "eb" diye okunur. ütröb (börtü) - nb (ben) - kbb (bebek) *** D : Kalın ünlü sözcüklerde kullanılır. "ad" sesini verir. Eski Türkçe'de "d" ile başlayan sözcük olmadıđından sözcük başında "ad" diye okunur. mýV (aldým) - aND (adana) - ýYD (dayý) *** d : Ýnce ünlü sözcüklerde kullanılır. "ed" sesini verir. Türkçe'de "d" ile başlayan sözcük olmadıđından sözcük başında "ed" diye okunur. miJK (kendim) (dedem) - ligd (degil/deđil) *** G : Kalın ünlü sözcüklerde kullanılır. "ag" sesini verir. Eski Türkçe'de "g" ile başlayan sözcük olmadıđından sözcük başında "ag" diye okunur. çG (agaç/ađaç) - aGG (gaga) - amLG (aglama) *** g : Ýnce ünlü sözcüklerde kullanılır. "eg" sesini verir. Eski Türkçe'de "g" ile başlayan sözcük olmadıđından sözcük başında "eg" diye okunur. mitig (egitim) - enslg (gelsene) - niH (engin) *** : Kalın ünlü sözcüklerde kullanılır. "ak" sesini verir. Sözcük başında "ak" uza "ka" diye okunur. Sözcüğün ortasında da "ak" uza "ka" diye okunur. "ko, ok, ýk, ký, ku, uk" seslerini kullanmak için önüne uza ardına ünlü eklenmez. Çünkü bu sesleri veren "q (ok-uk)" ile "Q (ýk-ký)" sesleri kullanılmaktadır. NKþYK (akýpkan) - KBK (kabak) - qBK (kabuk) *** k : Ýnce ünlü sözcüklerde kullanılır. "ek" sesini verir. Sözcük başında "ek" uza "ke" diye okunur. Sözcüğün ortasında da "ek" uza "ke" diye okunur. "ök, kö, kü, ük" seslerinde kullanılmaz. Bu sesler için "X (ök-ük)" tamgası kullanılır. mVk (keldim/geldim) - lHöX (köñül/gönül) - alk (ekle) *** L : Kalın ünlü sözcüklerde kullanılır. "al" sesini verir. Eski Türkçe'de "l" ile başlayan sözcük olmadıđından sözcük başında "al" diye okunur. Sözcük içinde "al, ýl, ul" ile "la, lý, lu" sesleri için önüne uza ardına tamga eklenmesi gereksizdir. Bu seslerin nasýl çykacađına kendinden önceki seslemin sesli tamgasý belirler. NLRuq (kurulan) aLKY (yakala) *** l : Ýnce ünlü sözcüklerde kullanılır. "el" sesini verir.

Eski Türkçe'de "l" ile başlayan sözcük olmadığından sözcük başında "el" diye okunur. mlö (ölüm) (bilim) - zsl (elsiz) *** N : Kalın ünlü sözcüklerde kullanılır.

Eski Türkçe'de "kalın n (N)" ile başlayan sözcük olmadığından sözcük başında "an" diye okunur. (anmak) - AN (ana) *** n : Ýnce ünlü sözcüklerde kullanılır.

Eski Türkçede, "ne, nereye..." gibi sözcükler dýpında "ince n (n)" ile başlayan sözcük bulunmadığından sözcük başlarında "en" sesini verir. Ek olarak, sözcük sonunda kalın seslilerin ardından yazılması olanaklıdır. (sen) - nzüd (düzen) *** R : kalın ünlü sözcüklerde kullanılır. Eski Türkçede "r" ile başlayan sözcük bulunmadığından sözcük başlarında "ar" sesini verir. KMR (aramak) - CýR (arýnç) - NKRO (Orkun) *** r : Ýnce ünlü sözcüklerde kullanılır. Eski Türkçede "r" ile başlayan sözcük bulunmadığından sözcük başlarında "er" sesini verir. Xrüt (Törü) - ilrik (kirli) - ekr (erke / enerji) *** S : kalın ünlü sözcüklerde kullanılır. Sözcük başında "as" uza "sa" diye okunur. NLS (salın) - HOS (son) - BUS (sub / su) *** s : Ýnce ünlü sözcüklerde kullanılır. Sözcük başında "es" uza "se" diye okunur. zms (semiz) - üHüs (süngü) - übös (söbü / ovál) *** T : Kalın ünlü sözcüklerde kullanılır. "at" uza "ta" diye okunur. ZST (Atsýz) - MTUT (tutam) - þT (tap) *** t : Ýnce ünlü sözcüklerde kullanılır. Sözcük başında "et" uza "te" diye okunur. zHt (tengiz / deñiz) - eçXrüt (Törükçe / Türkçe) - ikt (etki) (Tengri / Tañry) *** Y : Kalın ünlü sözcüklerde kullanılır. Sözcük başında "ay" uza "ya" diye okunur.

YTq (Oktay) - KNUY (yunak) - LOY (yol) *** y : Ýnce ünlülü sözcüklerde kullanýlýr. Sözcük baýýnda “ey” uza “ye” diye okunur. kmy (yemek) - gbköX / ybXg (Kökbeg / Gökbeý) - Höy (yön) Bađýmsýz Sessizler Kalýn, ince diye ayrýlmayan tamgalardýr. Tüm sözcüklerde kullanýlýrlar. Sözcüđün durumuna göre ya kalýndýrlar ya da incedirler. Bu öbek bulunur. Tamga Okunuđu Tamga Okunuđu ç ça p pa m ma p pa z za ç : Kalýnlarda “ça” incelerde “çe” sesini verir. GIÇ (açýg / aqç (çok) - çoq (koç) *** m : Kalýnlarda “ma”, incelerde “me” diye okunur. Eski Türkçede “m” ile baþlayan sözcük bulunmadýđýndan sözcük baþlarýnda “am, em” sesini verir. Sözcük sonuna eylem eki olarak kullanýldýđýnda önüne uza ardýna “y (ý)” ilen “i (i)” tamgalarýnýn konması gereksizdir. aLML (almýla / elma) - içm (emçi / eczacý) km (emek) - kmk (ekmek) *** p : Kalýnlarda “pa”, incelerde “pe” diye okunur. Eski Türkçede “p” ile baþlayan sözcük olmadýđýndan sözcük baþlarýnda “ap” ilen “ep” sesini verir. aþp (paþa) - plk (kelip / gelmiþ) - ÞMPY (yapmýþ) *** þ : Kalýnlarda “þa”, incelerde “þe” diye okunur. ýçþ (aþçý) - amRTPR (araþtırma) - nþ (þen) *** z : Kalýnlarda “za”, incelerde “ze” diye okunur. Eski Türkçede “z” ile baþlayan sözcük olmadýđýndan sözcük baþlarýnda “az, ez” diye okunur. Sözcük sonlarýnda “ýz, iz, uz, üz” seslerini verir. zST (Atsýngzö (özgün) - ZMýQ (kýmýz) Ünlü Sessizler Toplamda 4 tikedirler. Tamga Okunuđu Tamga Okunuđu c iç - ic q ok - uk Q ýk X ök - ök c : “iç” diye okunur. “iç-ic” seslerini verir. “c” tamgasý olarak kullanýlabilir. Duruma göre ardýna “e (e)” alabilir. ikcb (biçki) - irc (içeri) *** Q : Sözcük baýýnda “ýk” diye okunur. zmýQ (kýmýz) - QRIQ (kýryk) - aNIQ (kýna) *** Sözcük baýýnda “ok, uk” diye okunur. YTq (Oktay) - qLO (oluk) - KþUq (kupak) *** X : Sözcük baýýnda “ük” diye okunur. ybküX (Kökbeg / Gökbeý) - lzüX (közel / güzel) eçXrüt (Törükçe / Türkçe) Ünlü sessizlerin (c Q q X) “ko/ku, kö/kü” seslerini vermesi istenirse sonlarýna ünlü tamga eklenmesi gerekir. Birleþik Sessizler Ýki sessiz tamgany birleþiminden oluþan tamgalardýr. Toplamda 5 tikedirler. Tamga Okunuđu Tamga Okunuđu v lt (alt) H ng (ang) C nç (anç) F yn (ayn) J nd, nt (ant) v : Hem kalýn hem de ince ünlülü sözcüklerde kullanýlýr. “ald, eld” ilen “alt, elt” diye okunur. mýv (aldýn vk (kent) - üvü (öldü) *** C : Hem kalýn hem de ince ünlülü sözcüklerde kullanýlýr. “anç, enç” diye okunur. CTu (CuKRUK (korkunç) CýR (arýnç) - CzK (kazanç) *** J : Hem kalýn hem de ince ünlülü sözcüklerde kullanýlýr. “and, end, ent” diye okunur. ampLJ (antlaþma) - KMJUY (yontmak) rJö (önder) - kJü (ündek / telefon) *** H : Hem kalýn hem de ince ünlülü sözcüklerde kullanýlýr. “ang, eng” diye okunur. zHt (tengiz / deniz) - iHzü (üzengi) - ýHK (kangý / hang) F : Hem kalýn hem de ince ünlülü sözcüklerde kullanýlýr. “ayn, eyn” diye okunur. KFO (oynak) - RFO (oynar) - IF (ayný)